

Валентина Навроцька

ЯК ЗБЕРЕГТИ НАЦІОНАЛЬНЕ НАДБАННЯ

Міжнародна наукова конференція «Стратегія збереження національного культурного надбання. Бібліотеки й архіви» відбулася в Києві 16-18 лютого 1995 р. за програмою Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій і установ (IFLA) - «Збереження і консервація» (PAC).

Підтримуючи й розвиваючи ідеї ООН, ЮНЕСКО, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, IFLA виконує важливу гуманітарну місію, сприяє міжнародному взаєморозумінню і співробітництву в усіх сферах бібліотечної діяльності. Серед основних її програм - PAC, мета якої - забезпечити якомога довше збереження бібліотечних та архівних матеріалів (опублікованих і не опублікованих), у всіх форматах, у доступному вигляді. Ця програма передбачає кооперацію на національному й міжнародному рівнях. Кожна країна повинна відповідати за збереження власної друкованої продукції, інших матеріалів, що належать до певної цивілізації й культури. Програма підтримана рядом провідних країн світу і є підґрунтям для вироблення й прийняття самостійних національних програм. На жаль, у нашій державі такої програми немає.

Тому організатори конференції - Міністерство культури України та Національна парламентська бібліотека України, Національна академія наук України та ЦНБ ім. В.І. Вернадського, Міністерство культури Російської федерації та Всеросійська державна бібліотека іноземної літератури ім. М.І. Рудоміно (ВДБЛ), за участю Міжнародного фонду «Відродження» (МФВ), - прагнули її проведенням у Києві привернути увагу владних структур, державних посадових осіб, керівників і користувачів бібліотек до проблеми збереження бібліотечних фондів як необхідної умови для виживання й розвитку культури та науки.

Учасниками конференції були відомі фондоутримувачі, керівники провідних книгозбірень, слухачі Інституту підвищення кваліфікації працівників культури Міністерства культури України, представники академічного Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського, Українського науково-дослідного інституту целюлозно-паперової промисловості та ін. З доповідями виступили: Р. Веджворт - Президент IFLA, директор бібліотеки Іллінойського університету та професор М. Чолдін - директор Мартенсон-центру цієї бібліотеки (США); Х. Рутіманн - координатор міжнародних програм Комісії з питань

збереження і доступності; Л. Воґт - генеральний секретар IFLA (Нідерланди); К. Генієва - член виконавчого бюро IFLA, генеральний директор ВДБЛ; доктор Б. Гаврилишин - голова Наглядової ради МФВ, інші фахівці з Німеччини, США, країн СНД, України, зокрема в.о. міністра культури М. Яковина.

Було заслухано 30 доповідей, точилися жваві дискусії, відбувся обмін думками. В рамках конференції працювала секція реставраторів з обласних універсальних наукових бібліотек

Бібліотеки сьогодні виконують функції інформаційних центрів, надаючи своїм користувачам швидкий доступ до всіх видів інформації. У колекціях великих книгозбірень зосереджені цінні масиви наукової і художньої літератури, старовинні рукописи та друковані книги, національні пам'ятки історії й культури, багато з яких мають світове значення. Та внаслідок незадовільного зберігання, вкрай слабкої матеріально-технічної бази, браку необхідного обладнання і площ для розміщення фондів, спеціального устаткування для копіювання матеріалів, недостатнього фінансування. Ці фонди потребують для свого відновлення значних практичних заходів з консервації, реставрації та декислотизації паперу.

Фахівці бібліотечної справи, вчені стурбовані недосконалим науковим, інформаційним, методичним і організаційним станом діяльності в цій галузі. Додаються і нові проблеми, зокрема операції перезапису документів на магнітну стрічку в цифровому вигляді в єдиному стандартному форматі.

На конференції обговорювалися питання створення і використання мікрофільмів, страхових фондів, особливості реставрації різних видів основи, дублювання на інші основи тощо; аналізувалися проблеми впровадження нових технологій, екології книгозбирання, використання спеціального паперу, інших поліграфічних матеріалів; розглядався дефіцит фахівців-реставраторів, система підготовки яких для бібліотек тільки створюється; ситуація зі збереженням бібліотечних фондів та перспективні шляхи її поліпшення в міжнародному масштабі, взаємодія країн за програмами IFLA та ЮНЕСКО.

Брак належної технічної бази, потрібних матеріальних ресурсів і кваліфікованих кадрів унеможливує розв'язання названих проблем бібліотеками.

Учасники конференції дійшли висновку, що станом рукописів, стародруків, архівів, колекцій кращих сучасних видань має особливо опікуватися держава.

Було висвітлено роль IFLA у цій проблемі

(Р. Веджворт), співпрацю ЮНЕСКО та IFLA (Л. Вогт), реалізацію програми в Європі (К. Генієва). Про досвід втілення в життя національної програми зі збереження фондів у США розповіли Х. Рутіманн, М. Чолдін і Н. Поуп (університет штату Вісконсін), Д. Худ (Іллінойський університет) та ін.

У бібліотечній галузі Україна прагне наблизити свої дії зі збереження національно-культурного надбання до міри вирішення цього питання в країнах, які працюють за програмами IFLA. Тому підсумком роботи конференції стало обговорення проекту «Концепції національної програми збереження документальних фондів України». Після глибокого аналізу й подальшого опрацювання її матеріали мають стати засадами для національної програми.

З Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» як першочергове постає завдання створення пакета документів, що становитимуть нормативну базу роботи бібліотек зі збереження і використання бібліотечних фондів, організації єдиної системи бібліотечного обміну інформацією, загальних норм зберігання тощо.

Основними цілями програми мають стати також: насичення бібліотек обладнанням для створення страхового фонду і фондів на нетрадиційних носіях інформації; фундація національної школи реставраторів; система взаємодії в аспектах наукових і методичних розробок з забезпечення, збереження і використання документів; залучення спеціалістів інших галузей знань для дослідження та застосування нових матеріалів і покриттів для консервації документів на паперовій або іншій основі; створення матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, екологічних умов для забезпе-

чення довготривалості використання документів. Охоплюватимуться такі напрями діяльності, як питання міжнародної і національної політики зі збереження бібліотечних і архівних матеріалів; дослідження ефективних методів та способів збереження і консервації як оригіналів, так й інших форм, відмінних від оригіналів; створення національних агенств, програм, а також регіональних центрів зі збереження й консервації документів; вжиття заходів з метою підготовки кадрів і вдосконалення бібліотечної освіти.

У межах розробленої програми здійснюватимуться різноманітні дослідження і заходи. Це - діяльність, спрямована на запобігання пошкоджень і псувань збережуваних матеріалів, рятувальні акції в разі аварій чи катастроф; підтримка умов збереження і використання матеріалів; розробка вимог і рекомендацій до будівель, що зводяться; широке впровадження методу нейтралізації кислотності паперу; розробка програм з підготовки й навчання штату та користувачів, реставраторів і технічного персоналу; розробка стандартів і процедур щадної обробки; використання довгострокових матеріалів; підтримка колекцій (відновлення оправи), обробка окремих примірників для довготривалого збереження; застосування масової обробки (зміцнення, фумігація), переведення інформації на інші носії (мікрофільми, мікрофіші, магнітні стрічки).

Багатоаспектність проблеми, обмін досвідом зі спеціалістами дають змогу виробити наукові підходи до збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів, впровадження нової техніки і сучасних технологій для задоволення інформаційних, професійних, навчальних і культурно-освітніх потреб громадян України.

Галина Новикова

ПРОБЛЕМА ЕКОЛОГІЇ КНИГОСХОВИЩ

Збереження бібліотечних фондів є комплексною проблемою всіх великих бібліотек світу. Вона зумовлена величезним обсягом ушкоджених видань у багатьох книгозбірнях, у тому числі й Бібліотеці Конгресу США, Британській бібліотеці, Національній бібліотеці Франції, Бібліотеці Російської Академії наук, що спричинено такими трьома основними факторами:

1. Суто технологічним, пов'язаним з процесами природного старіння матеріальної основи документа. Документи, виготовлені до другої пол. ХІХ ст. на папері з бавовняного та лляного ганчір'я, збереглися до нашого часу в задовільному стані. Наявність у такому папері довговолокнистого матеріалу з великим вмістом чистої клітковини забезпечила його високу механічну міцність та довговічність в умовах нормативного зберігання.

Висока кислотність та наявність лігніну в папері з деревини спричиняють його швидке фізико-хімічне руйнування, особливо при знаходженні в несприятли-

вих екологічних умовах дії промислових забруднень та підвищеної вологості повітря. За даними Ю.П. Нюкші, більшість документів ХХ ст. інтенсивно старіє особливо в перші 20 років зберігання. 25-30-річний папір з деревини втрачає близько 90% своєї первинної міцності.

2. Інтенсифікація негативного впливу на стан документів таких екологічних факторів зовнішнього середовища, як високий рівень забруднення повітря шкідливими викидами промисловості, запиленість, що зростає, та контамінація спорами плісневих грибів. Хімічні забруднювачі прискорюють природне старіння матеріалів документів, спричиняють деструкцію целюлози шляхом її кислотного гідролізу. Такі процеси істотно знижують стійкість паперу до руйнівної дії біологічних деструкторів. Аерозольні складові повітря (органічні частки, сажа, конденсат, спори грибів і бактерій тощо) забруднюють документи, сприяють їх зволоженню та механічному пошкодженню, збагачують папір додатковими поживними речовинами для біошкідників, відіграючи вирішальну роль у процесах контамінації документів.